

UMETNINE POZABLJENEGA MOJSTRA

STONE WRABER

Tako je to: raziskuješ snežniško rastlinstvo in prideš do razvaline nekdanje planinske kočice. Ko ti pride v roke njena slika izpred sto in več let in na njej odkriješ ime slikarja, ki jo je narisal, se zaveš, da si to ime nekoč že prebral. Polagoma, po mnogoterem in včasih skoraj napetem raziskovanju, se pred teboj razgrne pozabljena dejavnost pozabljenega slikarja. Verjamem, da je oboje, kljub še vedno močno nepopolnim ugotovitvam, vredno predstavitve v glasilu slovenskega planinstva.

1. SLIKAR SNEŽNIŠKE KOČE

Na vzhodni strani Snežnika je na višini okrog 1480 m n.m. velika jasa. Nanjo privede steza, ki se z vrha Snežnika čez Grčovsko in Holarinsko sedlo spušča proti Novi Kračini, a te skalne vzpetine ne doseže, saj se tik pred njo obrne proti cesti, ki vodi od Gašperjevega hriba v Leskovo dolino. Na zahodni strani jase je precej globoka vrtača, katere dno leži 1460 metrov visoko. Porasla je z visokimi steblikami, na njenem severnem obrobju, še preden to preide v sklenjeno bukovje, je nekaj samotarskih smrek. Še vedno na jasi, med smrekami in gozdom, lahko opaziš kamne, ki še dajejo slutiti tloris nekdanje stavbe. Ta je vredna pozornosti, saj je bila prva planinska koča, ki jo je zgradilo kako planinsko društvo na ozemlju Slovenije. O tem sem prvič bral v poglavju *Snežnik in planinstvo Draga Karolina*, ki je izšlo v zborniku *Snežnik* (PD Ilirska Bistrica, 1977). Pisec je ta podatek povzel iz knjige **Rudolfa Badjura** *Ljudska geografija* (1953: 14). Snežniško kočo je zgradila Primorska podružnica Nemško-avstrijskega planinskega društva in jo odprla 19. julija 1874 (**Pazze** 1893: 16, 18–22). O delovanju te podružnice na slovenskih tleh je zelo poučeno pisal nekdanji urednik Planinskega vestnika **dr. Arnošt Brilej** (1952: 229), a vira za svoje pisanje ni navedel. Njegov zapis je dosti pozneje, a z netočnim citatom tega vira, v našem Vestniku povzel zaslužni bistriški planinec **Drago Karolin** (1991: 478–479), ki je v svojem članku uporabil tudi pravkar navedeno Pazzejevo delo, iz njega tudi prerisal Snežniško kočo, ni pa navedel uporabljenega vira. Spet v Vestniku je prav tako zaslužni bistriški planinec **Vojko Čeligoj** (1995: 505–506) pisal o isti koči in tudi objavil fotografijo kamnite groblje, ki je od nje ostala. V zborniku Ilirske teme je izšel članek obeh (D. Karolin in V. Čeligoj 1994: 73–80), ki obsega ponatis Karolinovega članka iz Vestnika in Čeligojev zapis o pesniku Zlatoroga **Rudolfu Baumbachu**, ki je za odprtje Snežniške kočice napisal priložnostno deklamacijo v verzih. Ta je bila objavljena v Pazzejevi Kroniki.

V. Čeligoj mi je poleti 1997 izročil kseroksko kopijo slike Snežniške kočice, vendar brez podatka o publikaciji, v kateri je izšla. Ker pa sem vedel, kdo je kočo

Trentan-Havličkova slika Koče na Kranjskem Snežniku, objavljena 1893. v Pazzejevi Kroniki Primorske podružnice Nemško-avstrijskega planinskega društva. Okolica kočice je v primerjavi s sedanjo manj porasla, vrhovi v ozadju, ki zakrivajo sam vrh Snežnika, pa so narisani skoraj malo preveč visokogorsko. Najvišji je Kindlerjev vrh (1680 m), v katerega severnem grebenu je značilno oblikovan in dobro prepoznaven skalni stolp.

zgradil, sem vzel v roke dragoceno slovensko gorniško bibliografijo, v kateri je **Jože Munda** prispeval poglavje o planinski literaturi (1965: 11–106), in v njej hitro odkril Kroniko Primorske podružnice Nemško-avstrijskega planinskega društva za obdobje 1873–1892 (**Pazze** 1893). Knjigo, za katero sem si predstavljal, da bo čisto »zapašena«, sem dobil na Inštitutu za raziskovanje krasi v Postojni. Naši speleologi jo uporabljajo v takšni meri, da so naredili še njeno kopijo. V letu 1873 rojena podružnica je namreč leta 1883 ustanovila odsek za raziskovanje jam, s čimer se je težišče njenega delovanja s planinskega preneslo na jamarsko področje, in se v nadaljnjem uveljavila zlasti pri raziskovanju in odpiranju Škocjanskih jam. Po pričakovanju sem v Kroniki med stranema 18 in 19 našel prilogo s sliko »Koče na Kranjskem Snežniku«. V levem spodnjem kotu je razločen podpis risarja: **Trentan-Havliček**. Ker me vse, kar je v zvezi s Snežnikom, v zadnjih letih še posebej zanima, sem hotel o risarju s tem priimkom izvedeti še kaj več.

2. SLIKAR MOTIVOV IZ TRENTE

V tej želji sem – zares ob pravem času – spet enkrat vzel v roke drobno knjigo *Il giardino tra i monti* (**Juliana**), ki je izšla v Trstu leta 1977. V njej je **Rinaldo Derossi** v italijanskem prevodu objavil nekaj v izvirniki nemško napisanih tekstov **Alberta Bois de Chesna** ter jih pospremil s uvodnim poglavjem o življenju in delu tega ustanovitelja (1926) in prvega lastnika alpskega botaničnega vrta Juliana v Trenti. Poleg nekaterih drugih (rastlinskih) barvnih slik so v njej objavljene tudi tri reprodukcije z motivi iz Trente: *Stari mlin pri Sv. Mariji v Trenti* (str. 45), *Pokrajina v Zgornji Trenti* (str. 49), *Pri izviri Soče* (str. 73), kot slikar pa je naveden – **J. Havliček**. Na prvi sliki, ki ni datirana, ni mlin, temveč

zaselek Pri Cerkvi s Špikovo domačijo, z Ozebnikom, s Čistim vrhom in z ostenjem Lop, in – kar daje tej sliki posebno dokumentarno vrednost – ostankom plavža nekdanje fužine. Cerkev še nima zidanega zvonika, ki je bil zgrajen leta 1907. Na drugi sliki (iz leta 1881) je v ospredju iz kamnov zložena ovčja staja, za njo dolina Zadnjice s skoraj povsem neporaslim prisojno svetlim vzožjem Pihavca na levi in osojno temnim Ozebnikom na desni, v ozadju pa se mogočno dviga Triglav s svojim zahodnim ostenjem. Na sliki, datirani z letnico 1886, se mlada Soča preliva čez skalovje pod njenim izvirom; okoliška pobočja so mnogo bolj gola od današnjih.

3. ŠE DRUGI PODATKI O HAVLIČKU

V Pazzejevi publikaciji je poleg risbe s Snežniško kočjo natisnjenih še 10 Havličkovih risb, ki se, razen ene, vse nanašajo na Škocjanske jame: Škocjan na Krasu (priloga med str. 74 in 75), Baumbachova kočja v Trenti (priloga med str. 76 in 77), Pogled s Štefanijinega razgledišča (najprej, še v cesarsko-kraljevih časih, imenovano Razgledišče prestolonaslednice Štefanije,

pozneje, ko so bile Škocjanske jame del laške države, Razgledišče Jolande Savojske, str. 205), Tommasinijev most v Veliki Dolini (str. 215), Štefanijino razgledišče iz Velike Doline (str. 237), Mariničeva dvorana iz Male Doline (str. 238), Tominčeva jama (str. 279), pogled iz Mariničeve dvorane v Malo Dolino (str. 318), Hankejeva plošča v Schmidlovi jami (str. 345) in Vhod v Naravni rov (neštevilčena str. 352).

Ena od teh slik, Pogled iz Mariničeve dvorane v Malo Dolino, je bila kot pokaz (poster) velikosti 40 x 60 cm reproducirana potem, ko so bile leta 1986 Škocjanske jame vpisane v svetovno dediščino.

Pazzejeva *Kronika* prinaša še nekaj podatkov, ki se nanašajo na Havlička. Na str. 148 beremo, da je Primorska podružnica v času od 24. do 26. 1. 1884 v pritlični dvorani palače Borze v Trstu pripravila razstavo akvarelnih študij akademskega slikarja **Jana Havlička**, na str. 175 pa, da se je to zgodilo na pobudo **dr. J. Kugyja**, ki je poskrbel še za fotografije iz Julijskih Alp in Dolomitov. Havliček je razstavil slike iz Trente, s Triglava in z Mangarta ter skice iz okolice Trsta. Avtor fotografij ni naveden. Na str. 161 pa je sporočeno, da je

namesto komentarja

ZAPRTI V LASTNE KROGE

Vse pozornosti je vredna odločitev vodstva Cankarjevega doma, da je alpinizem takšna dejavnost, o kateri naj se ne govori samo ali predvsem v gorniških krogih, ampak jo je treba z njegovimi številnimi pojavnimi oblikami predstaviti in približati tudi drugim. To dejavnost, s katero smo Slovenci v vseh pogledih v svetovnem kakovostnem vrhu, je treba najprej podrobno predstaviti matici, se pravi slovenskemu narodu.

Cankarjev dom se je tako proti koncu letošnjega januarja odločil za Alpinistični maraton, za vrsto vsakršnih prireditev pod svojo kulturno streho, ki bi ta fenomen podalpske države približal najširšemu krogu državljanov.

*Pa je šel z izjemo dveh, treh viškov skoraj neopazno mimo tistih, ki jim je bil predvsem namenjen. Vsaj dvakrat je bila Linhartova dvorana osrednjega slovenskega kulturnega hrama polna: ko so predpremierno prikazovali celovečerni dokumentarni film **Matjaža Fistravca** Tretji zemeljski pol in ko je **Viki Grošelj** s sliko in besedo predstavljal osemtisočak Manaslu, goro smrti, zmagoslavja in spominov, in nemara še tretjič, ko so predvsem mladi člani lan-*

skeletne odprave na osemtisočak Daulagiri predstavljali svojo uspešno ekspedicijo.

Vsa druga številna predavanja in okrogle mize v mnogo manjših Štihovi dvorani in Klubu Lili Novy so bila menda zanimiva le za redke alpiniste in tiste, ki se v svojem poklicu skorajda že morajo vsaj teoretično ukvarjati s to dejavnostjo. Tako so alpinisti spet izključno sami sebi dopovedovali, kaj je plezanje in kaj je tveganje v tem športu (če to sploh je šport), kakšna sta psihologija in filozofija človeka iz gorske navpičnice, kako nas v tem udejstvovanju vidijo v tujini in zakaj pred slovenskimi plezalci snemajo kapo, kaj pravzaprav alpinistom pomeni alpinizem in zakaj se ukvarjajo z njim, ko je pod tem soncem še toliko drugih torišč dela. Drug drugemu so alpinisti spet dopovedovali, kar so si povedali že kdove kolikokrat in kar je vsem že dolgo popolnoma jasno.

Vsaj še enkrat bi alpinizem in njegovi znani akterji še lahko zablesteli v Cankarjevem domu – ko so razglašali najuspešnejše s tega področja v lanskem letu. Vendar se je spet tako izcimilo, da so bili prisotni skoraj izključno alpinisti, namesto predstave in pompa pa je bilo mogoče poslušati komentarje o tem, kdo bi priznanje nemara še bolj zaslužil.

Vsaj nekaj pa je vendarle šlo iz planinskih okvirov – planinska literatura. Medtem ko sta njega dni takšno branje v razmeroma zelo skromnem številu naslovov izdajali v glavnem dve založbi, zdaj skorajda ni založnika, ki kaj dá nase in ki doslej ne bi izdal katere od gorniških knjig. Zakaj se ne bi med Slovence enako razpršile še druge gorniške dejavnosti?

Marjan Raztresen

Pri Cerkvi v Trenti s Špikovo domačijo. Havličkov (nepodpisani in nedatirani) akvarel, verjetno iz 80. let 19. stoletja, kaže cerkev brez današnjega stolpa, zgrajenega leta 1907, a tudi še brez takšnega, kot ga kaže nedatirana fotografija, objavljena v Čopovi fotomonografiji o Trenti in Soči. Narišan je še plavž, ki so ga, najbrž kmalu po nastanku slike, podrli in iz njega zložili zid na levem bregu Soče. Letnico zvonika in tisto o plavžu sem napisal po spominu, ki ga imam iz svojega trentarskega obdobja (1960–1968), a ga žal ne morem dokumentirati. V ozadju Ozebnik, Lope in Čisti vrh. (Slika je vzeta iz knjige *Il giardino tra i monti* (Juliana), A. Bois de Chesne, 1977.)

bil 17. 10. 1884 sestanek podružnice, ki se ga je udeležil tudi »slikar Trente« Havliček in pokazal nekaj letošnjih študij iz Trente, od katerih sta posebej ugajali pastelni sliki Jalovca in Razorja.

Končno sem v Müllerjevem vodniku za Škocjanske jame (1887) naletel na še starejšo objavo Havličkovih slik, in sicer (1) dvostransko panoramsko sliko z Razgledišča nad Veliko Dolino, (2) Oblasserjevo razgledišče pod naravnim obokom med Malo in Veliko Dolino, (3) vhod v Naravni rov ter (4) Mariničevo dvorano od zunaj, naslovni ovitek pa krasi slika (5) Müllerjeve dvorane. Slike 1, 3, 4 in 5 so bile ponovno objavljene v Pazzejevi Kroniki (1893).

Vse to, predvsem pa omenjene slike, ki so vse podpisane, trdno potrjujejo dejstvo, da je pred 100 in več leti v zahodnoslovenskih krajih risal in slikal Jan Havliček.

Kdo je bil to? O njem molčita oba avtorja, ki sta izčrpno pisala o slikarjih gorskega sveta v Sloveniji, namreč **Rajko Ložar** v obsežnem članku *Slovenske planine v risbi in sliki* (1936) in **France Zupan** v še temeljiteje zastavljenem poglavju *V podobi*, ki je del jubilejne Slovenske planinske bibliografije *Gore v besedi, podobi in glasbi* (1965), in v zgoščeni obravnavi iste tematike v poglavju *Podoba* knjige *Slovenske gore* (1982). Njegovga imena ni najti v Slovenskem biografskem leksikonu, Primorskem slovenskem biografskem leksikonu in Enciklopediji Slovenije. Ne omenja ga **dr. Vladimir Murko** v svojem temeljitem članku *Čehi in naše planine* (1953). Tudi prvo iskanje v leksikonu *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* ni bilo uspešno. V njem je sicer naveden dunajski krajinar **Havlicek**, vendar **Vincenz**, ne pa Jan. S pismom in nekaj literaturnimi citati, ki bi morda lahko vodili naprej, sem se obrnil na svojo hčer Ireno na Dunaju, ta pa je z njim seznanila svojo dunajsko »mamo« prof. biol. **Gerlindo Fischer**.

spodbudno pismo. V že omenjenem leksikonu je Havliček naveden, vendar kot Trentan-Havliček, krajinski slikar na Dunaju. Rojen je bil 24. 2. 1856 v Brnu. Najprej je deloval v litografski ustanovi C. Grefeja, kjer je po priznanih mojstrih izdelal številne alpske panorame in vedute. Nato se je dve leti izpopolnjeval pri **Hlivačku**. Za knezoškofa **Ganglbauerja** je naslikal veliko oljno sliko *Jamski svet Škocjanskih jam*, za prestolonaslednika **Rudolfa Divaško jamo** (ki se je v tistih časih imenovala Jama prestolonaslednika Rudolfa, **Žiberna** 1981: 138), po naročilu nadvojvode **Franca Ferdinanda** pa akvarelne *Pogleda s kvarnerske obale* (**Vollmer** 1939: 378). V leksikonu *Das geistige Wien* pa je pod imenom Trentan, Jan (Havliček) navedeno, da je to slikar, rojen 1856 v Brnu, ki je vstopil v Greffejevo litografsko ustanovo in se med svojim delovanjem v njej posvetil slikarstvu ter naredil, da bi se izobrazil, večletna študijska potovanja, predvsem v Primorju in Italiji. Njegove slike iz Trente so naletele na prijazen sprejem, posebej v planinskih krogih Dunaja in Trsta. Deluje tudi kot učitelj in ga je kot takšnega 1891 na devinski grad poklicala princesa **Hohenlohe** (**Eisenberg** 1893).

4. VEDNOST O HAVLIČKU SE ZAOKROŽA

Ko sem poleti 1998 o Havličku pisal prijatelju Vojku Čeligoju v Ilirsko Bistrico, mi je ta sporočil, da je slika iz Škocjanskih jam s Havličkovim podpisom objavljena tudi v monografiji o Reki/Timavu. Dejansko je v tem razkošno opremljenem delu več italijanskih in slovenskih avtorjev, ki je izšlo tudi v slovenskem prevodu (**G. Cuscito & al.**, 1990), na str. 34 objavljena slika *Stari most pod škocjansko cerkvijo, postavljen pri vhodu v Malo Dolino*, ki nosi v spodnjem levem kotu (nekoliko odrezani) podpis Trentan-Havliček. Gre za že omenjeno sliko, ki je bila natisnjena v Pazzejevi Kroniki na str. 318, ne da bi to bilo v bibliografsko sicer dobro do-

kumentirani knjigi omenjeno. Na Havlička sem naletel tudi v fotomonografiji **Jaka Čopa** *Trenta in Soča*. Na str. 114 je z naslovom *Porušen ovčji hlev v Spodnji Trenti, zadaj dolina Zadnjice in zahodno ostenje Triglava* objavljena »reprodukcija risbe Čeha Pavličke (sic!)«. Gre za netočno naslovljen izrez Havličkove slike, ki jo kot »drugo sliko (iz leta 1881)« omenjam med barvnimi reprodukcijami publikacije *Il giardino tra i monti (Juliana)*. Seveda sem našemu odličnemu planinskemu fotografu telefoniral (26. 12. 1998), a se ta ni spomnil, iz katere publikacije je povzel omenjeni izrez. Našel pa sem tudi stavek, ki ga je v Planinskem vestniku (1907: 103) zapisal **Josip Abram-Trentar**, v letih 1901–1904 dušni pastir v Trenti: »Nad vhodnimi vrati v cerkev je kamenita soha D. M. Pomočnice, o kateri je rekel slikar Havliček, ki je rad bival in slikal v Trenti, da je mojstrsko započeta, dasi ni povsem završena.« Ker je Abram prišel v Trento precej za Havličkom, je verjetno, da je za to mnenje izvedel od **Simona Gregorčiča**, ki je bil vikar v Trenti med 1882 in 1884 (Abram 1907: 85).

Trentan-Havličkova slika *Baumbachove kočice Na Logu* v Trenti, ki jo je Primorska podružnica slovesno odprla 10. julija 1881 (Pazze 1893).

Spet smo torej v Trenti, ki je – *si licet parva componere magnis* – tudi »moja dolina«, kot je bila nekoč Kugyjeva ali pa Bois de Chesnova. Prav presenetljivo je, da nisem – kljub poznavanju Kugyjevih del in ponovnemu branju – v njih našel Havličkovega imena, čeprav je bil **Julij Kugy**, kot sam pravi, »reven Trentar« (»ein armer Trentaner«, *Aus vergangener Zeit*, str. 152), zaljubljen v to dolino in njen veliki glasnik. S Havličkom se je moral sreč(ev)ati tako v Trenti kot tudi v Trstu, saj je bil gorniško gotovo najbolj dejaven član odbora Primorske podružnice, kateri je bil Havliček več kot samo znan in vsaj v letu 1887 tudi njen član (Pazze 1893: 364). Čudno bi bilo, če ne bi imel, premožen kot je bil, nobene Havličkove slike. Seveda jih je imel, saj se le nanje lahko nanašajo besede, ki jih je napisal v poglavju *Dr. Rudolf Baumbach* svoje zadnje knjige *Aus vergangener Zeit*: »Na steni sobe vise lepi, od umetnikove roke narisani akvareli, razpoloženja Trente, Soče, Zlatoroga. Tukaj so kraljevski, proti svetlemu zahodu obrnjeni

zidovi Triglava, izvir Soče, mali, od sveta odmaknjeni zaselek in cerkva Pri Sveti Mariji, v kateri molijo Trentarji« (Kugy 1943: 268). Da je za Trentana vedel, pa priča tudi dejstvo, da je leta 1938 v svoji monografiji *Triglava Fünf Jahrhunderte Triglav* med str. 280 in 281 objavil črno-belo reprodukcijo slike *Triglav iz Trente (zahod)/Po akvarelu † Jana Havliczeka-Trentana, Dunaj*. To pa je prav eden od treh akvarelov, ki so – v barvi – reproducirani v knjigi *Il giardino tra i monti (Juliana)*.

Domnevam tudi, da so Havličkove slike visele na stehnah stanovanja nič manj premožnega lastnika lova v Trenti Alberta Bois de Chesna (1871–1953). Prav verjetno je, da so bile med njimi tiste tri, ki krasijo že omenjeno publikacijo, v kateri (str. 14) leta 1998 umrli (podatek **dr. Marinke Pertot**) **Rinaldo Derossi** piše, kako se je pogovarjal z Olgo, hčerjo Bois de Chesna, v njeni lepi tržaški hiši, kjer so ju obdajale »nekoliko obledele fotografije starih vodnikov, gorjancev, ki so bili zvesti tovariši njenega očeta in samega Kugyja, dragocena botanična dela, letopisi planinskih društev, razvrščeni na policah, slike in odtisi, ki so upodabljali, z

nekaj romantične prisrčnosti, Trento in druge koticke Julijskih Alp«. Leta 1960 sem se v Juliani, od tedaj do leta 1968 njen botanični skrbnik, z gospo Olgo pogovarjal tudi sam. Tedaj bi jo lahko povprašal, ali pa to storil v poznejših letih, ko sem zahajal v Trst, a kaj, ko tedaj na mojem obzoru imena Havliček ni bilo, pa tudi zgodovina me, leta 1960 dvainvajsetletnika, ni kaj posebej obremenjevala. Z leti pa sem se spremenil in tako vzel v roke knjižico **dr. Branka Marušiča** *Iz zgodovine Trente* (1977). V njej sem naletel na obetaven naslov *Trenta in njeni obiskovalci*. Gre za članek (»listek«), ki je izšel 14. 9. 1883 v goriškem časniku *Soča*. Podpisal ga je **-ar**, ki ne more biti nihče drugi kot tedanji dušni pastir v Trenti Simon Gregorčič (1856–1917, o njem glej Primorski slovenski biografski leksikon 6: 491–492, 1979). Napotil sem se v Narodno in univerzitetno knjižnico in takoj naletel na pričakovano. V podlistku med drugim beremo naslednje, zaradi do-

Škocjan nad Škocjanskimi jamami, v ozadju Vremščica (levo) in Snežnik. Slika, ki jo je J. Havliček narisal 26. 11. 1886, je objavljena v Pazzejevi Kroniki (1893).

kumentarnosti in svežine pisanja vredno popolne objave:

Najbolj smo bili še veseli pana Havlička, Čeha, slikarja. To ti je milina, poslušati ga: kako mož mično popisuje lepoto prirode, kako navdušeno zna mluviti o slovenskih zadevah itd. Prebil je pri nas skoro ves mesec; upamo, da se ne bode kesal, da si pridobi »glas« uprav se slikarjimi iz naših krajev. Njegova dela so kaj krasna. Naslikal je n. pr.: Triglav v sredi Pihalca in Ozebnika – veličastna podoba; Trentarski log s planinsko hišo pa nasproti stoječo Verebico; slapovje Soče pod Vrščem; Mojstrovko in Veliko Dnino z gozdom »Pod ležo«; brv in vodo pri Logu, Grintovec in okolico »za podnom« (škica). Mična je tudi ilustracija k slovenski pesni: Kje so moje rožice! – Nekoje svojih slik hoče obelodaniti v češkem Svetozoru, ki uže 17. leto izhaja in veliko lepega donša. V njem nahajamo uže nekaj slik iz slovenskih krajev od prof. Zverine pa Vojt. Brechler-ja; sedaj pa smo dobili še posebnega glasnika, ki bode objavljval svetu lepoto naših gor. Drugo leto se hoče mož zopet vrniti k nam, in si ogledati posebno stran »za podnom«. Upati je, da marljivi in nadarjeni gospod doseže kako podporo v ta namen. Tedaj na svidenje pan Havl. Bog i sreča junaška.

Moji radovednosti je ustregla tudi dr. Marinka Pertot, nekdanja tajnica Slovenskega planinskega društva v Trstu. Z ljubeznivo pomočjo knjižničarja tržaškega muzeja Rivoltella dr. Zoratta je našla zapise v tedanjih tržaških italijanskih dnevnikih *L'Adria* (111, 21. 4. 1893; 133, 13. 5. 1893; 243, 31. 8. 1893; 288, 15. 10. 1893; 254, 11. 9. 1895), *L'Indipendente* (6059, 10. 3. 1894; 6214, 4. 9. 1894; 6215, 5. 9. 1894) in *Il Piccolo* (4121, 21. 4. 1893; 4209, 19. (18.) 7. 1893; 4243, 21. 8. 1893)

ter mi poslala njihove kopije. (Natančno jih navajam zato, da bo imel morebitni poznejši raziskovalec lažje delo.) Iz kratkih, nepodpisanih poročil, npr. v rubriki Krajevne beležke (Notizie locali), izvemo, da je Havliček v teh letih razstavljal po eno ali več slik, največ v trgovini izdelovalca okvirjev Scholliana pri Ponterosu. Čeprav nimam namena poseči na področje ocenjevanja njegovih slik, naj prevedem eno od poročil, in to tisto od 31. 8. 1893, ki je izšlo v časopisu *L'Adria*:

Že večkrat smo imeli priložnost govoriti o prekrasnih delih slikarja Trentana-Havlička, zelo talentiranega krajinarja, ki so, razstavljeni v trgovini g. Scholliana, zbudila splošno občudovanje. V isti trgovini je tokrat gospod Trentan-Havliček razstavil drugo sliko majhnih dimenzij, a najvišje vrednosti. Predstavlja cerkev v Škocjanu, slikano od mlinov. Je čudovita zaradi resničnosti in perspektive; jasno nebo je očarljivo prozorno, na zelenilu vzpetine in rastlin se oko spočije s pravim zadovoljstvom. Je slika, ki bi bila v kar največjo čast katerikoli bolj cenjeni zbirki in ne moremo si kaj, da ne bi čestitali tistemu ljubitelju, ki jo je kupil in tako dokazal svoj razum in dober okus. G. Trentan-Havliček je risar, ki mu ni enakega. Če mu lahko očitamo kakšno napako, je to njegova prevelika skromnost. Prav zato si dovoljujemo priporočiti ga vsem, ki ljubijo pravo umetnost ter imajo sredstva, da se jim ni treba zadovoljiti s platonsko ljubeznijo.

Tudi drugi poročevalci Havlička hvalijo, očitajo mu kvečjemu pretirano natančno (»kartuzijansko potrpežljivo«) slikarsko tehniko, ki »je toliko bolj nevšečna v krajini, kjer oko objema celoto in se ne more ustavljeti ob posameznih lističih dreves ali raznih vejicah grmov« (Il Piccolo, 21. 4. 1893).

5. SKLEPNO RAZMIŠLJANJE

Kljub mnogim tukaj objavljenim podatkom je odkrivanje slikarja **Jana Trentana-Havlička** še vedno na začetku. Niso nam znane podrobnosti o njegovi življenjski poti, ki se je končala, po podatku mag. Linde Fischer, za ka-

terega pa ni sporočila vira, 23. 7. 1934 na Dunaju. Vse kaže, da se je Havliček po tem, ko je z Dunaja, kjer se je pričel litografiji in se ogled za slikarstvo ter prišel v tedanje Avstrijsko Primorje, v 80. in 90. letih 19. stoletja vključil v delovanje Primorske podružnice Nemško-avstrijskega planinskega društva v Trstu in postal njen »hišni« slikar, saj je med drugim narisal njeni planinski koči, Snežniško in Baumbachovo. Da se je kot slikar močno uveljavil, pričajo naročila iz najvišjih krogov tedanje avstrijske družbe, celo iz same vladarske hiše, a tudi dejstvo, da je bil domači učitelj risanja na devinskem gradu. Iz -ar-jevega zapisa v Soči izvemo, da se je, vsaj v Trenti, vključil tudi v slovenske kroge in bil tako eden od zastopnikov tedaj cvetočega češko-slovenskega prijateljstva in sodelovanja. Najbrž ga je prav bivanje in slikanje v Trenti spodbudilo, da se je začel podpisovati Trentan-Havliček. V italijanskih, nemških (Triester Zeitung!), slovenskih, gotovo pa tudi čeških časnikih, revijah in leksikalnih delih in še kje lahko pričakujemo še mnogo sporočil o njem in njegovi dejavnosti. Tačas ne vem prav za nobeno sliko, kje jo

hranijo. Verjetno jih je največ na stenah zasebnih stanovanj, v Trstu prav gotovo, najbrž pa tudi na Dunaju. V spominskih Kugyjeve gospodinje **Pepine Malalan**, ki jih je v Primorskem dnevniku objavil **Z. Bisail** (1982), beremo: »Po smrti dr. Kugyja je Pepina ostala sama. Sestre in vnuki ter ostali sorodniki so pobrali iz stanovanja nekaj knjig, slik in drobni spominčkov na pokojnika in odšli na svoje domove v svet.« Gospa Gerlinde Fischer mi je sporočila, da je Trentan »baje tudi še na trgu«.

Na Havličkovo pot v današnje pozabo je najbrž vplivalo to, da je bil tipičen predstavnik državne skupnosti, ki je proti koncu njegovega življenja ugasnila. Po rodu Čeh se je izobrazil na nemškem Dunaju in deloval predvsem v tržaških nemških krogih, katerih okolje pa je bilo že tedaj predvsem italijansko. Očitno je imel tudi simpatije za Slovence in njihov alpsko-kraški svet, oboje, nemštvo in slovenstvo, pa je bilo ob prehodu – najbrž prevladujočega – zemljepisnega okvira njegovega slikarskega delovanja pod italijansko oblast nekako nezaželeno. Podobno se je dogodilo tudi Kugyju, ki je

Bojeviti petelin na Komni

Pred kako uro smo se vrnili s smučarske ture na Bogatin. Marca je dan že dolg, do večerje je še dve uri. V lepem vremenu se mi zdi škoda sedeti v domu, zato se odpravim na krajši sprehod v okolico.

Od Doma na Komni se spustim na poletno pot proti Triglavskim jezerom. Hodim četrto ure, obdaja me tišina zimskega gozda, tudi vetra ni. Le pod nogami škriplje sren. Naenkrat pa – tam, kjer se pot spusti najnižje v kontu pod Koriti, zaslišim nekakšen kašelj. Ustavim se, prisluhnem, s pogledom iščem planince na poti, a ni nikjer nikogar. Že se hočem odpraviti naprej, ko zaslišim podobne glasove iz globeli pod seboj. Ostrmim: kakih dvajset metrov nižje se na snegu šopiri divji petelin. Z dvignjenim repom in razpetimi krili je videti prav veličastno. Sklonjen do tal stopica semtertja in se gre svatbeni ples. Vozi kočijo. Spušča čudne glasove in tleska.

Tiho obstanem. Uživam prizor, kakršnega še nisem videl. Petelin še nekaj časa stopica v krogu, nakar izgine za robom.

Pod močnim vtisom zanimivega doživljanja se odpravim naprej po stezi. Nenadoma zaslišim za seboj znane glasove. In glej – petelin me opazuje kakih deset metrov od poti. Le kje imam fotoaparata? Kaj je zdaj s plašnostjo divjih živali, saj se mi tale še kar približuje? Že stoji dva koraka pred mano in se šopiri.

Zdaj šele vidim, kako velik je ta ptič, ki me nepremično gleda. Imam si priložnost dobro ogledati njegove rdeče obrvi in lepo perje, pa močan kljun in kremplje. Toda v tišini gozda postaja stvar malce grozljiva. Se je mar vanj naselil duh kakega zablodelega planinca, ki je, kdo ve kdaj, izginil v bohinjskem gorskem svetu in mi hoče nekaj sporočiti? Za vzklike in mahanje se

ne zmeni. Šele mojega odločnega koraka proti njemu se ustraši in se umakne pod rob steze.

Steza se tu začne ponovno dvigati in počasi zapuščam kotanjo. Petelin pa kar za mano. Čez čas vendarle obstane na robu: tu se najbrž konča njegovo ozemlje.

Kmalu pridem do table, kjer se odcepi poletna pot proti planini na Kraju. Sneg je trd in se ne udira. Vijugasto se prebijam med drevmi in ruševjem, po kopnem in po snežnih mostovih. Razmišljam o čudnem srečanju. Kaj je sicer plašno žival pritegnilo k meni? Morda rdeča vetrovka? Doživljam se mi zdi nekaj izjemnega.

Kmalu sem nad kočo pod Bogatinom. Po »profesorški« se spustim na kopno mulatjero proti Domu na Komni.

Prijateljem v domu povem o nenavadnem srečanju. Malo so začuden nad pripovedjo, vendar pa oskrbnik Franci potrdi mojo zgodbo. Pravi, da so planinci že večkrat opisali srečanje s petelinom na istem kraju. Nekateri so bili precej preplašeni. Pripovedovali so, da se ne pusti fotografirati. Franci meni, da je petelin zmeden.

Sam bi rekel, da je stvar taka: petelin si je našel primerno domovanje z obilico hrane in dobriimi skrivališči. Kakšna smola, da prav tukaj poteka zelo obljudena planinska pot! In sedaj skuša pregnati vsiljivce, ki mu odganjajo kure. Kar mu tudi vedno uspe! Ali pa morda opravlja vlogo čuvaja Triglavskega narodnega parka. Mogoče obstaja še kakšna razlaga.

Pa ni nujno, da si s tem belimo glavo. Bohinjski kot je tako in tako poln nenavadnih pojavov. Zato je še toliko bolj zanimiv.

Stane Tomšič

bil v letih med obema svetovnjima vojnoma popularen skoraj le med Slovenci in v nemško govorečih deželah, med Italijani pa je takšen postal šele po 2. svetovni vojni. Seveda pa je tudi Havličkova realistična slikarska tehnika s primesjo romantike daleč od okusa poznejšega časa, čeprav utegne kot umetniški pričevallec svojega časa in ustvarjalec dokumentarno pomembnih slik danes spet postati zanimiv. Ni dvoma, da je Trentan-Havliček tudi del slovenske kulturne zgodovine.

ZAHVALA

Čeprav je članek zelo nepopoln, sem moral nadlegovati vrsto gospá in gospodov, ki so ljubeznivo odgovarjali moji radovednosti ali pa to s takšnimi ali drugačnimi sporočili spodbudili. To so bili v Ljubljani dr. Damjan Prelovšek (Umetnostnozgodovinski inštitut ZRC SAZU), v Postojni Maja Kranjc (Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU), v Ilirski Bistrici Vojko Čeligoj, v Trstu dr. Marinka Pertot in prof. dr. Livio Poldini, na Dunaju pa prof. biol. (mag.) Gerlinde Fischer. Vsem se za pomoč in podatke, brez katerih članka ne bi bilo, iz srca zahvaljujem. Vesel bom, če bo spodbuda botanika, ki se zaveda svoje področne nekompetentnosti, vzknila v plodno zanimanje poklicnega umetnostnega zgodovinarja.

LITERATURA

- Abram, J.**, 1907: Opis Trente. Plan. vestnik 13: 52–56, 65–70, 81–86, 101–103, 117–119, 133–135, 149–153, 165–168, 181–185.
- Ponatis v knjigi Jože Abram: Moja Trenta. Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1972, str. 79–116.
- ar (S. Gregorčič)**, 1883: Trenta in njeni obiskovalci. Soča 13, št. 37, 14. 9. 1883. Gorica.
- Badjura, R.**, 1953: Ljudska geografija: terensko izrazoslovje. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Bisail, Z.**, 1982: Spomini Pepine Malalian na dr. Juliusa

- Kugyja (10). Primorski dnevnik, 13. junija 1982, št. 123.
- Bois de Chesne, A.**, 1977: Il giardino tra i monti (Juliana). Marino Bolaffio Editore, Trieste.
- Brilej, A.**, 1952: Planinstvo, alpinizem in smučarstvo v Slovenskem Primorju. Poglavlje na str. 207–231 v knjigi V. Bohinec, F. Planina in J. Sotler, Slovensko Primorje v luči turizma. Svet vlade LRS za blagovni promet/Uprava za turizem in gostinstvo, Ljubljana.
- Cuscito, G. in dr.**, 1990: Reka – Timav: Podobe, zgodovina in ekologija kraške reke. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Čeligoj, V.**, 1995: Zlatorogove sledi. Plan. vestnik 95: 505–506.
- Čop, J.**, 1996: Trenta in Soča: Doline, gore in ljudje. ČZD Kmečki glas, Ljubljana.
- Eisenberg, L.**, 1893: Das geistige Wien. Künstler- und Schriftsteller-Lexikon, 1. Band. Wien.
- Karolin, D.**, 1977: Snežnik in planinstvo. V knjigi: V. Čeligoj in dr. (uredn.), Snežnik, str. 7–43. PD Ilirska Bistrica.
- Karolin, D.**, 1991: Na Snežniku je leta 1874 stala prva planinska koča: Dom pod vrhom gore beloglave. Plan. vestnik 91: 478–479.
- Karolin, D. in V. Čeligoj**, 1994: Prva planinska postojanka na Snežniku. Ilirske teme 1: 73–80. Društvo za krajevno zgodovino in kulturo Ilirska Bistrica.
- Kugy, J.**, 1938: Fünf Jahrhunderte Triglav. Leykam-Verlag, Graz.
- Kugy, J.**, 1943 (izšlo 1944): Aus vergangener Zeit. Leykam-Verlag, Graz. Poglavlje: Dr. Rudolf Baumbach: Eine Studie, str. 218–268.
- Ložar, R.**, 1936: Slovenske planine v risbi in sliki. Plan. vestnik 36: 193–228.
- Marušič, B.**, 1977: Iz zgodovine Trente. Založništvo Tržaškega tiska – Goriški muzej. Trst – Nova Gorica. (Ponatis iz Jadranskega koledarja 1977, str. 185–195).
- Munda, J.**, 1965: V besedi. Poglavlje na str. 9–106 v knjigi J. Munda, L. Zepič in F. Zupan, Gore v besedi, podobi in glasbi. Slovenska planinska bibliografija. Planinska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Murko, V.**, 1953: Čehi in naše planine. Plan. vestnik 53: 501–513, 595–600, 652–658.
- Müller, F.**, 1887: Führer in die Grotten und Höhlen von Sanct Canzian bei Triest und Notizen über den Lauf der Reka. Deutscher und Österreichischer Alpenverein. Section Küstenland. Triest.
- Pazze, P. A.**, 1893: Chronik der Section Küstenland des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins. 1873–1892. Fest-Publication zur Vollendung des XX. Vereinsjahres. Triest.
- Vollmer, H.**, 1939: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike zur Gegenwart 33: The dots – Urlaub.
- Zupan, F.**, 1965: V podobi. Poglavlje na str. 107–168 v knjigi: J. Munda, L. Zepič in F. Zupan, Gore v besedi, podobi in glasbi. Slovenska planinska bibliografija. Planinska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Zupan, F.**, 1982: Podoba. Poglavlje na str. 263–274 v knjigi: M. Kmecl in dr. (uredn.), Slovenske gore. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Žiberna, J.**, 1981: Divaški prag. Svet krajevne skupnosti Divača.

Jelencja tjakaj pogleduje

VINKO HROVATIČ

*Jelencja tjakaj pogleduje,
kjer sestra Mrzlica zmrzuje.
Zakaj ti je snežena glava?
Pri meni je že pómrad prava.*

*Od doma vsak dan gledam vaju
in čakam tiste dni zdaj v maju,
ko pride toplo sonce v svate,
da spet zelene bodo trate.*

*Takrát mi janževk podarite
in šopkov drugih cele kite,
v zahvalo pesmi vama pojem,
ki čuvam jih v srcu svojem.*